

Het rollenspel volgens Infocus

over de veelzijdigheid van informatici en hun vak

Pieter Wisse

Afnemende belangstelling voor een loopbaan in de informatica. Vergrijzing van de beroepsverenigingen. Geen overzicht over de veelheid aan functies op het vakgebied: allerlei namen voor dezelfde functie, dezelfde naam voor verschillende functies. Dat waren enkele jaren geleden zoal de redenen voor het Nederlands Genootschap voor Informatica (NGI) en de Vereniging van Registerinformatici (VRI) om samen de taakgroep Infocus aan het werk te zetten. De directe aanleiding vormde het congres 'Kentering in Beroep' over de beroepsontwikkeling van informatici. Over de strategische oriëntatie van NGI en VRI, onlangs samengevat in het rapport **Infocus2000 : (H)erkenning van een vak voor & door 'de markt'**, gaat een gesprek met de taakgroepleden¹ Theo Veltman (voorzitter), Jaap van Rees en Steven Luitjens.

Dynamiek

Het mag eigenlijk niet meer verbazen dat op het vakgebied informatica differentiatie nodig is. Vergelijk informatievoorziening eens met, bijvoorbeeld, de gezondheidszorg. "Er is toch geen sprake meer van zoiets als de universele gezondheidswerker," zegt Luitjens. "Als dat trouwens ooit al zo was." Zo'n brede positionering van beroepsbeoefenaren schept juist onduidelijkheid. Er bestaat dus verschil tussen allerlei soorten specialisten. En daarkomt nog eens verplegend personeel enzovoort bij. Hetzelfde geldt inmiddels voor informatici. Daarvan zijn eveneens diverse soorten aanwijsbaar. Eén specialisme bestaat niet.

De taakgroep Infocus verwijst in de inleiding van haar rapport naar onderzoek dat onderwijskundigen van de KU Brabant in opdracht van NGI en VRI verrichtten. "Om te kunnen spreken van een beroep en een beroepsgroep, moet men het om te beginnen eens zijn over het domein waarmee dat vakgebied zich bezighoudt. De beoefenaren moeten het minimaal eens zijn over kennis en kunde die zij voor professionele uitoefening van hun vak noodzakelijk achten. ... [Maar] juist op dit punt heerst vooralsnog grote diversiteit. ... [Daarom verdient het aanbeveling] te werken aan een beheerste segmentatie. Elke beroepsvariant dient een duidelijk profiel te hebben in termen van activiteiten en beroepseisen." Hiermee was het "[d]e opdracht van de taakgroep [om] duidelijkheid te creëren over de grenzen van het beroep en over de beroepsvarianten, die daarbinnen zijn te onderkennen."

Terwijl Infocus dus de noodzaak van differentiatie erkent, pretendeert zij geen volledigheid. Daarmee doet de taakgroep recht aan de voortgaande dynamiek in het vlak van informatievoorziening. Belangrijk is daarom vooral dat Infocus twee dimensies voorstelt om overzicht over deelgebieden van de informatica te verkrijgen. Hoe de invulling per dimensie luidt, is van ondergeschikt belang.

Invalshoeken

Veltman verklaart dat Infocus als eerste dimensie thans vijf invalshoeken voorstelt. Veranderfasen heten ze ook wel. Die eerste dimensie is nodig om grofweg het soort betrokkenheid van een informaticus te typeren.

De eerste vier invalshoeken zijn: ontwerp/ontwikkeling, realisatie, invoering en beheer. Als vijfde, extra invalshoek voor betrokkenheid bij veranderingen is daaraan toegevoegd: kwaliteit. "Alles bijelkaar teveel invalshoeken voor één persoon," licht Veltman toe, "zodat alleen al deze dimensie onvermijdelijk geleid heeft tot het ontstaan van overeenkomstige informatici."

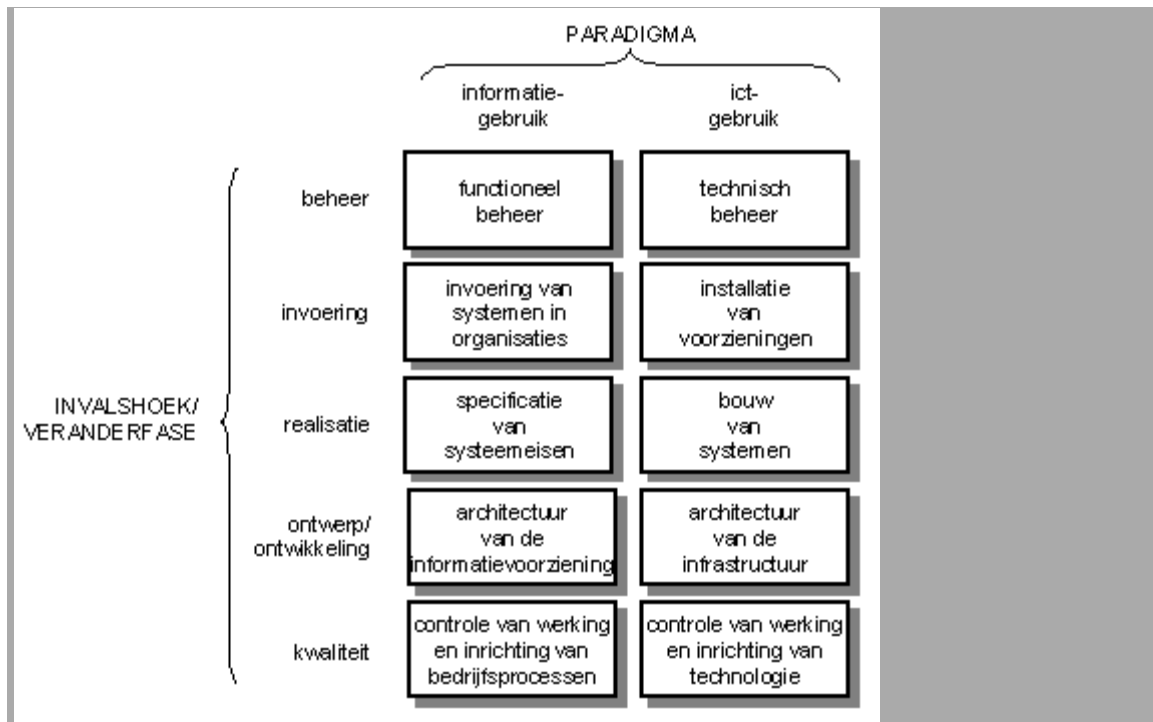
"Het is zelfs wezenlijk," vindt Van Rees, "dat afwijkende betrokkenheid een overeenkomstige, dus eveneens specifieke cultuur van de informaticus in kwestie eist. Zo verschilt de zgn cultuur van de beheerder duidelijk van de cultuur van de architect."

Paradigma's

Dergelijke argumenten winnen zelfs aan kracht, doordat als tweede dimensie de oriëntatie op toepassing van informatietechnologie geldt. Infocus onderscheidt vooralsnog twee van zulke oriëntaties en noemt ze kortweg paradigma's. In het ene paradigma staat het gebruik van informatie centraal. Het gaat om mensen in bedrijfsprocessen en daarvoor is de zgn informatie- en communicatietechnologie (ict) een belangrijk middel. Volgens het tweede paradigma zijn inrichting en gebruik van informatievoorziening met ict veeleer eigenstandige problemen.

Rollen

Overzicht ontstaat door beide dimensies in een matrix te verenigen. Zie schema met bijschrift. Elk element vormt een unieke combinatie van een concrete invalshoek/veranderfase met een concreet paradigma. De aanbeveling van Infocus is, dat zo'n unieke combinatie noodzaakt om een aparte rol in de informatievoorziening te definiëren.

Bijscript: In de moderne samenleving is informatievoorziening veelomvattend en alomtegenwoordig. Duidelijkheid in het maatschappelijk verkeer eist daarom differentiatie. Er is allang niet meer een uniform profiel van de universele informaticus. Dit inzicht heeft de NGI/VRI-taakgroep Infocus in haar gelijknamig rapport in een tweedimensionaal rollenpatroon uitgewerkt. De ene dimensie weerspiegelt vooral bemoeienis met veranderingsprocessen; afwijkende invalshoeken c.q. veranderfasen vergen een karakteristieke houding van de betrokken informaticus. Langs de andere dimensie komt zo iets tot uitdrukking als het toepassingsniveau van informatietechnologie waarvan de informaticus specialistische kennis moet hebben. Zo ontstaat een matrix. De elementen vertegenwoordigen de uiteenlopende rollen waarin informatici aan organisaties en hun informatievoorziening kunnen bijdragen.

Wie een rol behorende bij het paradigma van gebruik van informatie (eerste kolom) vervult, is volgens Infocus een bedrijfsinformaticus. Wie zich in welke rol dan ook richt op — het toepassingsniveau van — het gebruik van informatie- en communicatietechnologie (tweede kolom) heet een ict-informaticus.

Achtergrond

Een derde paradigma, dat in de matrix dus tot een derde kolom zou leiden, of zelfs meer paradigma's sluit de taakgroep trouwens niet uit. Daarvoor komt wellicht - het niveau van - de basistechnologie in aanmerking. Van invulling van concrete rollen daarvoor, verdeeld over veranderfasen, zag Infocus echter af. De leden van de taakgroep waren zich bewust dat zij hun achtergrond in administratieve organisatie en informatievoorziening delen.

Internationaal

De vraag is natuurlijk gewettigd of de taakgroep zich al die inspanningen, gericht op het tweedimensionale referentiekader, niet had kunnen besparen. Wat is er

zo bijzonder aan de Nederlandse informatica? Was het wiel elders niet uitgevonden?

Inderdaad heeft een jarenlang project in Europees verband geleid tot de European Information Skills Structure ofwel kortweg EISS. Het resultaat omvat één dik map met geïnterviewde eigenschappen van beroepsbeoefenaren in het vlak van de informatica.

Infocus heeft opzettelijk de detaillering van EISS vermeden. Dat werk was immers uitvoerig en goed verricht. Het rollenpatroon van Infocus laat zich door zijn oriëntatie op hoofdlijnen daarentegen opvatten als een koppeling naar EISS. Nadere details zijn in de uitgebreide skills structure aanwezig. Wat in EISS echter ontbreekt, bijvoorbeeld, is de expliciete vermelding van - het belang van - cultuur voor het oplossen van informatiekundige vraagstukken. En dus ook dat diverse soorten van betrokkenheid onvermijdelijk betekenen dat er evenzo verschillende beroeps(sub)culturen zijn. Evenmin vermeldt EISS de beide paradigma's, die Infocus langs de dimensie van toepassingsniveaus van informatietechnologie. Zo beschouwd, vult Infocus met haar algemene rollenpatroon de hoofdlijnen van de vakoriëntatie in. Dat strategisch niveau is onontbeerlijk voor verdere beroepsontwikkeling.

Duidelijkheid

"De verdeling op hoofdlijnen is vooral onmisbaar om duidelijkheid te verschaffen," zegt Van Rees met nadruk. "Zonder ordening groeit de chaos op de markt. Het gepresenteerde rollenpatroon met zijn onderliggende dimensies biedt zo'n ordening, en dus duidelijkheid."

Neem een opdrachtgever. Die heeft dankzij het onderscheid naar zulke rollen tenminste houvast. Zoekt hij een functioneel beheerder? Of eigenlijk een informatie-architect? Dankzij het onderscheid naar rollen weet hij tenminste tot wie hij zich voor de oplossing van een bepaald probleem kan wenden.

Duidelijkheid is verder nodig voor wie van buitenaf interesse heeft in een loopbaan in de informatica danwel informatiekunde. Een monolithische gedaante van het vak kan beginnende studenten afschrikken, maar ook wie eerder een andere opleiding volgde en wil omschakelen. Daarentegen biedt onderscheid volgens rollen herkenbaar perspectief voor een specifieke, eigen ontwikkeling. "Dit betekent overigens niet dat er netzoveel opleidingen moeten komen, als er relevante rollen gedefinieerd kunnen worden." Het is Luitjens die hiertegen waarschuwt. Voor de meeste rollen geldt ongetwijfeld dezelfde basisopleiding. Daarna kan iemand via specialisatie nog tijdens de opleiding op een specifieke rol voorbereid worden. En voor sommige rollen is zelfs geen formele opleiding voldoende danwel denkbaar. Veltman: "Zeker voor de verschillende soorten architecten geldt dat belangrijke groei van houding, kennis en vaardigheden tijdens de loopbaan gebeurt." Met de opmerking "Juist zo'n groep kent daarom bij uitstek een eigen (beroeps)cultuur," benadrukt Van Rees nogeens het aspect — dat wil zeggen, cultuur — dat teveel in de benadering van beroepsontwikkeling ontbrak.

Een andere groep, die zeer gebaat is bij de duidelijkheid die een genuanceerd rollenpatroon biedt, bestaat uit mensen die reeds geruime tijd als informaticus

werkzaam zijn. "Onderscheid naar rollen maakt niet alleen specifieke competentie duidelijk, maar ook incompetentie," gaat Van Rees verder. "Je moet weten, wanneer je een klus beter aan een collega kan overlaten." Daarnaast kunnen ervaren beroepsbeoefenaren herkennen of zij wellicht van rol moeten wisselen en, zo ja, aan welke eisen zij daarvoor moeten voldoen. Op die manier kunnen zij tenminste dynamiek in hun loopbaan handhaven. Het droevige alternatief is dat zij de snelle ontwikkeling van informatietechnologie en de organisatorische toepassing ervan niet volgen.

Synthese

Maar hoe heeft de taakgroep zulke analyses en voorstellen allemaal gerapporteerd? Het blijkt dat de leden hun heil niet zochten in een zgn wetenschappelijk verantwoorde aanpak. Zo bevat hun rapport nauwelijks voetnoten en dergelijke. Uitvoerig literatuuronderzoek ondernamen zij evenmin. Zij zagen hun taak daarentegen als het ontwerpen van een synthese. Een algemeen referentiekader om diverse stromingen te verenigen, gevoed vanuit intensieve praktijkervaring. Daarbij mochten gevestigde posities in bedrijfsleven, overheid en/of wetenschap niet onnodig tellen. Aan zinloze stammenstrijd moest maar eens een einde komen.

Voeg daarbij het open karakter van het referentiekader dat Infocus ontwierp, dan is verklaard waarom de acceptatie in het institutionele vlak vooralsnog langzaam verloopt. "Ook wat informatica betreft, zijn er nog diverse scholen, elk met een paradigma dat andere paradigma's probeert uit te sluiten," aldus Van Rees. Wie dat wil doorbreken, mag zich over enige weerstand niet verbazen. Maar als de tijd rijp is voor veranderingen, ligt er tenminste een flexibel patroon voor het totale vakgebied van de informatica klaar. Het is zó ruim, dat geen enkele stroming, richting of wat danook absoluut primaat verdient.

Hoogconjunctuur

Een belemmering voor structurele bezinning op het vak is de huidige hoogconjunctuur. Toen Infocus startte, ging het slecht met de informatica. Er heerste pessimisme. "Heeft het beroep nog wel toekomst?" vroeg men zich hardop en veranderingsbereid af.

Die vraag inclusief bereidheid is helaas verdwenen, nu er ineens een tekort aan informatici bestaat. Dat is natuurlijk in commercieel opzicht prachtig voor wie producten en diensten levert. Maar daardoor dreigt de fundamentele beroepsontwikkeling te stagneren. Luitjens: "Zonder dergelijke ontwikkeling groeit de kloof tussen enerzijds de maatschappelijke behoefte aan informatievoorziening, anderzijds de mensen die daarin kwalitatief goed kunnen voorzien. Dat is gevaarlijk, want gauw glijdt het informaticavak af naar amateuristisch niveau met alle verspilling van dien." Een gezond vak ontwikkelt zich, waardoor steeds dienstverlening van adequate kwaliteit gewaarborgd is.

Organisatorisch

Handhaving van kwaliteit vergt groeiende aandacht voor de organisatorische aspecten van informatievoorziening. Daarom was het één van de ontwerpdoelstellingen van de taakgroep om ruimte voor rollen met organisatorisch, respectievelijk veranderkundig accent te creëren. Toch laat de interesse van studenten nog een tegenovergestelde trend zien. Zij melden zich vooral voor technische informatica. Aan de hand van het rollenpatroon kan Infocus echter duidelijk aangeven, dat er daarnaast minstens zoveel behoefte is aan informatici die het accent op organisatorisch gebruik van informatie leggen. Aan beroepsbeoefenaren dus, die veranderingen procesmatig kunnen (bege)leiden. Die culturen in organisatorische context begrijpen, de sociale aspecten van toepassing van informatietechnologie. De gebruikskwaliteit van informatie heeft alles met erkenning van cultuur en dergelijke te maken, veel minder tot bijna niets met methoden & procedures tijdens veranderingen.

Beroepsverenigingen

De geanalyseerde dynamiek van het vak, zoals door de taakgroep Infocus nu gerapporteerd, geeft voorts de brede beroepsverenigingen zoals het NGI en de VRI enkele duidelijke strategische aanwijzingen. Met ongewijzigd beleid verliezen ze leden en uiteindelijk bestaansrecht. Vergelijk dat maar opnieuw met de gezondheidszorg. Het is uiteraard denkbaar diverse specialisten en zelfs verplegend personeel in één vereniging bijeen te brengen. Dat lukt echter alleen zolang er ruimte voor relevante subgroepen bestaat zich binnen dat ruimer kader tevens apart te ontplooien. Voor zowel NGI als VRI verschaft het rollenpatroon van Infocus daarom duidelijkheid voor gedifferentieerde activiteiten door gedifferentieerde subgroepen. In plaats van een bedreiging voor de overkoepelende verenigingen is dat een kans op bloeiend voortbestaan. Waar de taakgroep voor sommige rollen informatietechnologie zo nadrukkelijk met organisatie verbindt, bestaat zelfs een appel aan een nieuwe groep leden.

Debat

"Infocus wil trouwens helemaal niet het laatste woord over de rollen van de informaticus gezegd hebben," merkt Veltman op. Continue beroepsontwikkeling is minder gebaat bij conclusies dan bij uitnodiging tot debat. Dat sluit aan bij de opmerkingen dat Infocus veeleer een benadering tot differentiatie voorstelt. Via dimensies naar rollen. Een lineaire opsomming van kenmerken van de universele informaticus mag er echter nooit (meer) komen. Dat is stagnatie. "Zonder verdere ontwikkeling," voegt Luitjens toe, "vervalt informatica in amateuristisch gedoe en verliest het de status van een echt vak. En dat is helemaal niet nodig."

1. In soms wisselende bezetting waren andere leden (in alfabetische volgorde) Peter Apers, Paul Boelee en Gerard Otten. In september 1995 verscheen met de titel **Infocus 2000** hun eerste rapport. Daarop volgde in juli 1996 het tweede rapport dat voluit **Infocus2000: (H)erkenning van een vak voor & door de 'markt'** heet.

De behandeling van het rapport is bemoeilijkt, vooral doordat er geen actief bestuur van het NGI bestaat. Daar moet de discussie nog beginnen. Een eerste reactie van het bestuur VRI, in welke

vereniging de discussie nog voortgezet wordt, is reeds verwerkt in een aparte presentatie van de taakgroep. Onlangs is de taakgroep Infocus gedechargeerd.

© 1996, webeditie 2002.

Door redactie bewerkt verschenen als 'De vele kanten van het beroep informaticus' in:
Informatie Management, 1996, nr 12.